

עולם שנה נפש

לעיתים, דעות שונות בדברי חז"ל, דינים שונים בנושא אחד, או שיטות ראשונים שונות בהבנת הסוגיה, יכולות להתבאר על פי המבנה של עולם שנה נפש.

ביאור הכלל:

המבנה של "עולם שנה נפש" ידוע ומוכר, ומופיע במקומות רבים בדברי רבותינו.

מו"ר הרב ויצמן שליט"א התייחס לעניין זה והביאו כאחד מדרכי לימוד המדרש, ונצטט מדבריו כמובא בהקדמה לספר "רבה אמונתך" על מדרש קהלת¹:

כל דבר בעולם מופיע בשלושה מישורים" א. הדבר עצמו. ב. המקום בו הוא נמצא. ג. הזמן שבו הוא קיים. שלושה אלה מגדירים את מציאותו של כל מצוי.

המקום, הזמן והאדם מכונים בלשון ספר יצירה "עולם, שנה, נפש", וכפי שכותב הכוזרי²: "כי שלשתם – עולם, נפש ושנה – עדים נאמנים הם על אחדות האלוה".

בעולמנו זה, מופיעים הדברים בצורה של פירוד. הזמן הוא מפורד – היום אינו אתמול ואינו מחר. כך גם המקום – כאן איננו שם, וכן האדם – כל אדם וכל יוצר שונה מחברו.

התבוננות מעמיקה מלמדת כי הדברים הנפרדים מאוחדים במקורם. משל למה הדבר דומה, לשורת המספרים האינסופית, המורכבת מן המספרים. כל מספר לעצמו הוא מוגבל וסופי, ובכל זאת הוא מהווה חלק מן השאיפה האינסופית. דבר זה מלמד כי בכל מספר יש "ניצוץ" מן האינסוף.

כך גם בעניין המקום, הזמן והאדם. דווקא בדברים נפרדים אלה ישנה עדות על אחדות האלוה... התבוננות מעמיקה מגלה כי מקורם של הדברים הוא אחד, והוא הנותן משמעות לכל החלקים הנפרדים.

¹ "רבה אמונתך" על מדרש קהלת פרשות ב,ג,ד, בעמוד 10 שם.
² מאמר רביעי פסקה כ"ה

פעמים רבות ניתן למצוא מספר התייחסויות לנושא מסויים, בתורה שבכתב, ובדברי חז"ל וכן בראשונים, שנוגעות בזוויות השונות של אותו נושא דרך שלושת המישורים של "עולם שנה נפש"³.

דוגמא לדבר, בעניין תפילה עם הציבור. אומרת הגמרא בברכות⁴:

אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי אמר ליה לא יכילנא אמר ליה לכנפי למר עשרה וליצלי אמר ליה טריחא לי מלתא ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין

הגמרא עוסקת במעלת התפילה עם הציבור ב-3 מישורים. בבית הכנסת – שם מצטרף האדם לציבור (אדם) במקום הכינוס הציבורי הקבוע, ובאותו זמן.

אם מכנס עשרה לביתו – יש התאחדות מצד האדם והזמן עם הציבור, אמנם באותו מקום, אך אין שם קביעות מקום של הציבור. אם גם זה לא מתאפשר, ישנה מעלה בתפילה באותו זמן שהציבור מתפלל.

העניינים המופיעים אלינו דרך התורה הקדושה, מתלבשים לעיתים בשלושת המישורים של מקום זמן ואדם, והדבר בא לידי ביטוי בחלקים שונים של העניין או בצורות שונות להביט עליו, אם בדברי חז"ל או בדברי הראשונים.

השיעורים הקשורים לכלל זה:

ברכות לג: – האומר "על קן צפור יגיעו רחמיך" – עמ' 77

סוכה דף ט: – העושה סוכתו תחת האילן – עמ' 231

מגילה יט. – "בן עיר ובן כרך" – עמ' 293

סנהדרין י. – "עיבור החדש בשלשה" – עמ' 448

"קדושת הזמן והמקום ביום הכיפורים" – [בספר "משוש הארץ"]

³ הרב ויצמן מביא שם בהמשך הדברים דוגמאות שונות לעניין זה. לדוגמה, בעניין 3 סוגי עירוב – עירוב חצרות [אדם], עירוב תחומין [מקום] ועירובי תבשילין [זמן].

וכן בפסוקים – "הושיעה את עמך (אדם) וברך את נחלתך (מקום) ורעם ונשאם עד העולם (זמן). וע"ש עוד. ועוד אמר, בדברים שבעל פה - ששלושת ההופעות הראשונות בתורה בהם מוזכרת התאחדות דברים שונים למציאות אחת, הם בעולם שנה נפש: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד", "יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד", "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד!"

⁴ דף ז: